

Л.О.Мацук, м.Івано-Франківськ, Україна / L. Matsuk,Ivano-Frankivsk, Ukraine
plo4447@ukr.net

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. В статті розглядаються основні аспекти економічного виховання дітей старшого дошкільного віку в сучасній теорії та практиці дошкільної освіти України. Здійснено опис та характеристику первинних основ економічного виховання дітей старшого дошкільного віку, а також поняття економічної соціалізації як об'єктивного процесу засвоєння індивідом економічних поглядів, зразків економічного поведіння, освоєння соціальних ролей, навичок, цінностей, пристосування особистості до соціальних норм. Окреслено структурні компонентами економічної соціалізації, а саме елементарні економічні знання, сформовані способи поведінки, а також особистісні утворення, які є необхідними для успішної економічної діяльності.

Доведено, що сучасні заклади дошкільної освіти мають всі можливості для реалізації цілеспрямованої педагогічної діяльності в сфері економічної освіти дошкільників. Водночас, ознайомлення дітей з деякими доступними економічними уявленнями не є обов'язковим у програмі дошкільної освіти. Доводиться констатувати, що сьогодні економічна освіта дітей дошкільного віку є скоріше епізодичною, ніж цілеспрямованою та системною. Загалом вона зводиться лише до розгляду окремих понять («гроші», «крамниця», «банк»).

Відповідно, нами визначено мету економічного виховання дітей старшого дошкільного віку і обґрунтовано, що це є ознайомлення дитини з навколишнім предметним світом духовних і матеріальних цінностей як частини загальнолюдської культури (на доступному рівні усвідомити, що в кожному році, предмет вкладено працю багатьох людей).

Запропоновано аналіз праць учених, які розглядають економічну соціалізацію як процес входження підростаючої людини в економічну сферу суспільства, а також як формування в неї економічного мислення, що супроводжується пізнанням економічної дійсності, засвоєнням економічних знань, набуттям навичок економічної поведінки і реалізацію їх в реальній дійсності.

Ключові слова: економічне виховання дітей дошкільного віку, економічна соціалізація, економічна сфера суспільства, організаційно-педагогічні умови формування основ економічних знань дітей дошкільного віку.

MAIN ASPECTS OF ECONOMIC EDUCATION OF CHILDREN OF THE AGE OF PRE-SCHOOL AGE IN THE MODERN THEORY AND PRACTICE OF PRESCHOOL EDUCATION OF UKRAINE

Summary. The article deals with the main aspects of the economic upbringing of senior preschool age in modern theory and practice of preschool education of Ukraine. The description and characterization of the primary

bases of economic education of senior preschool age children, and the concept of economic socialization as an objective process of assimilation by the individual of economic views, samples of economic behavior, development of social roles, skills, values, adaptation of personality to social norms is made. Structural components of economic socialization are outlined, namely, elementary economic knowledge, formed modes of behavior, and personal formations that are necessary for a successful economic activity.

It is proved that modern institutions of preschool education have all possibilities for the implementation of purposeful pedagogical activity in the field of economic education of preschoolers. At the same time, familiarizing children with some accessible economic ideas is not obligatory in the program of preschool education. It has to be noted that today the economic education of preschool children is more episodic than targeted and systematic. In general, it reduces only to the consideration of separate concepts ("money", "store", "bank").

Accordingly, we have defined the goal of economic upbringing of senior preschool age children and it is grounded that this is familiarizing of the child with the surrounding substantive world of spiritual and material values as part of the common human culture (at an affordable level, to realize that in every thing, in the subject it is invested the work of many people).

The analysis of the works of scientists who consider economic socialization as the process of entering a young person into the economic sphere of society, and forming of economic thinking in it, accompanied by knowledge of economic reality, assimilation of economic knowledge, acquiring skills of economic behavior and realization of them in real reality is proposed.

Key words: *economic upbringing of preschool age children, economic socialization, economic sphere of society, organizational and pedagogical conditions for the forming of the basics of economic knowledge of preschool age children.*

Постановка проблеми. Економічне виховання підростаючого покоління має давні традиції, що безпосередньо пов'язані з історико-культурними процесами та соціоекономічним розвитком людства. Ще з найдавніших часів мета економічного виховання підпорядковувалася соціальному замовленню, потребам і можливостям членів певного суспільства. Судження про соціальну природу економічного виховання знайшли відображення в педагогічній спадщині видатних мислителів минулого в різні історико-культурні періоди людства, починаючи з найдавніших часів.

Варто відзначити, що в творах античних філософів Ксенофонта, Аристотеля здійснено перші спроби теоретичного осмислення економічної будови свого суспільства. Невипадково одним із заголовків творів Ксенофонта стало слово "економія" (від грецького "οικονομία" – ойкос – будинок, господарство; номос – правило, закон). У цій праці античного автора в формі діалогу розглядалися правила ефективного домашнього господарювання, а також необхідність залучення дітей до домашньої праці [13].

Економічне виховання як організована педагогічна діяльність, спеціально створена система роботи, спрямовується на опанування дошкільниками первинною економічною освітою. «Економічна освіта, – як стверджують фахівці, – це формування в дітей елементарних економічних уявлень, знань, умінь, і навичок щодо процесів вироблення, розподілу, обміну і споживання предметів довкілля, необхідних для участі особистості в усіх видах діяльності» [4, с. 379].

Аналіз попередніх досліджень. Проблеми визначення змісту, завдань, методів і прийомів ознайомлення дошкільників з основами економічних знань стали предметом сучасних досліджень таких авторів як Н. Грами, Г. Григоренко, Р. Жадан, Є. Курак, Л. Лохвицької, Н. Побірченко, І. Сасова, А. Сазонова, А. Смоленцевої, А. Шатової та ін. Результати досліджень вчених доводять необхідність одержання дітьми дошкільного віку первинного досвіду в елементарних економічних відносинах.

У працях А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грами, І. Рогальська-Яблонської, Г. Григоренко обґрунтовується провідна роль економічної соціалізації. Її сутність полягає в формуванні обізнаності дітей з економічними уявленнями (про працю, про гроші, про професії, про бюджет сім'ї, про якості людини-господаря), економічними поняттями (категоріями), ринковими відносинами та безпосереднім застосуванням їх у різних видах діяльності.

Організаційно-педагогічні умови формування основ економічних знань дітей дошкільного віку та обґрунтування змісту економічної освіти в дошкільному закладі присвячено праці Л. Галкіної, О. Дибіної, Є. Курак, А. Смоленцевої, Г. Шатової та ін.

Мета статті. Висвітлення основних проблем економічного виховання дітей старшого дошкільного віку в сучасній теорії та практиці дошкільної освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наукових дослідженнях останніх років, економічне виховання на етапі дошкільного дитинства, визначається важливим завданням сучасної освіти, що сприятиме становлення дитини самостійною, соціально адаптованою, правильно зорієнтованою в економічних явищах, успішною в сучасних умовах ринкової економіки.

Так, у новій редакції Базового компонента дошкільної освіти передбачено формування в дітей елементарних споживчих уявлень, зокрема про товари і послуги, гроші. В освітній лінії «Дитина у світі культури» в частині «Предметний світ» зазначено, що дитина 6 (7) років має «уявлення про заощадливе ведення домашнього господарства, вміє ощадливо ставитися до речей, грошей. Розрізняє соціальні ролі «покупець», «продавець», поняття «товар», «гроші», «заощадливий», «недбайливий» [3].

Сучасні заклади дошкільної освіти мають всі можливості для реалізації цілеспрямованої педагогічної діяльності в сфері економічної освіти дошкільників. Водночас, ознайомлення дітей з деякими доступними економічними уявленнями не є обов'язковим у програмі дошкільної освіти. Доводиться констатувати, що сьогодні економічна освіта дітей дошкільного віку є скоріше епізодичною, ніж цілеспрямованою та системною. Загалом вона зводиться лише до розгляду окремих понять («гроші», «крамниця», «банк»).

Аргументуючи актуальність економічного виховання дітей дошкільного віку, А. Богуш зауважує, що сучасні соціально-економічні відносини в суспільстві спонукають дитину досить рано знайомитися з проблемами сімейної «дорослої» економіки. Відтак, виникає необхідність організовано залучати дітей уже в дошкільному закладі до засвоєння основ економіки, пропедевтики економічної грамотності [4, с. 379].

У працях Л. Галкіної науково аргументовано закономірності, зміст, форми та методи формування економічних знань у старших дошкільників. Автором розкрито умови, які забезпечують успішне засвоєння елементарних економічних знань, зокрема:

- системно-діяльнісний підхід;
- побудова педагогічного процесу на основі спеціально розробленої системи, яка поєднує мету, зміст, форми та методи навчання на засадах взаємодії за типом педагог – дитина – батьки;
- створення економічної предметно-просторової розвивальної середовища;
- технологія навчання дітей елементарних економічних знань [5].

Так, Н. Грама, обґрунтовуючи актуальність формування економічної грамотності в дітей дошкільного віку, стверджує, що вже з дошкільного віку діти поступово включаються в економічне життя суспільства, економічні відносини, спрямовані на виробництво, обмін, розподіл і споживання матеріальних благ в сім'ї. Тому дуже важливо саме у цьому віці закласти основи таких якостей, як працьовитість, ощадливість, розважливність, ініціативність, організованість, практичність, самостійність, діловитість, сформувані розумні економічні потреби, уміння співставляти потреби з реальними можливостями і переконання в тому, що особиста сумлінна праця є засобом задоволення потреб [6].

Необхідно відзначити, що підходи у визначенні змісту економічної освіти у авторів різні. Приміром, науковий співробітник НДІ дошкільної освіти і сімейного виховання РАН А. Шатова, запропонувала авторську програму «Дошкільник і економіка» для дітей старшого дошкільного віку. Ця програма складається з чотирьох блоків: «Праця – продукт»; «Реклама»; «Гроші»; «Корисні навички і звички в побуті» Відповідно вже в дошкільному віці з ролі «безтурботного споживача» дитина поступово стає свідомим споживачем, а згодом може самостійно створювати предмети споживання [10].

Економічну соціалізацію вчені розглядають як процес входження підростаючої людини в економічну сферу суспільства, а також як формування в неї економічного мислення, що супроводжується пізнанням економічної дійсності, засвоєнням економічних знань, набуттям навичок економічної поведінки і реалізацію їх в реальній дійсності [11].

На думку Дудник Н., чинниками економічної соціалізації є сім'я, однолітки, ЗМІ, економічне виховання тощо. Відповідно, сучасний дошкільний заклад має бути «інститутом економічної соціалізації», призначення якого створення максимально сприятливих умов для набуття вихованцями досвіду елементарних економічних відносин і сформувані відповідальне ставлення до економіки, оскільки знання, уміння та навички, набуті в дошкільному віці, створюють основу для майбутньої успішної економічної діяльності в майбутньому дорослому житті [8].

Сучасні вчені Г. Григоренко, Р. Жадан обґрунтовують необхідність економічної освіти дітей у дошкільному закладі, вихованню у дошкільників якостей раціонального споживача, зорієнтованого на ощадливе ставлення до особистих і суспільних ресурсів. Підкреслюючи значення економічних знань у формуванні економічної соціалізації дитини, вони визначають зміст знань та уявлень, які допоможуть у здобуванні споживчої освіти дітей, зокрема, якісні характеристики товару, необхідність вдумливого добору потрібних товарів, правила користування речами, вартість житлово-комунальних послуг, гроші, рекламу [7].

У роботі А. Сазонові розкривається місце первинного економічного досвіду дошкільників у структурі економічної соціалізації дітей. Даючи визначення первинному економічному досвіду, автор зауважує, що це форма відображення економічної діяльності, сформована на основі отриманих раніше знань про сутність економічних понять та їх взаємозв'язку. На думку вченої, важливою умовою формування первинного економічного досвіду є забезпечення комплексного підходу до процесу економічного виховання, яке

передбачає формування елементарних економічних знань, умінь, навичок та особистісних якостей, необхідних для успішної економічної діяльності [1].

Обґрунтуванню значущості опанування споживчими знаннями дітьми старшого дошкільного віку, присвячені дослідження Л. Лохвицької. Вона розглядає формування споживчих знань і умінь в якості складової економічного виховання та успішного входження дітей дошкільного віку в соціальне середовище. Аналізуючи особливості формування споживчих знань у період дошкільного дитинства, автор стверджує, що ця освітня діяльність має здійснюватися комплексно: «під час ознайомлення з елементарними економічними поняттями (економічне виховання), культивування поваги до людей різних професій (трудове виховання), стимулювання безпечної поведінки (безпека життєдіяльності), вивчення довкілля, прищеплення валеологічних навичок (культурне і безпечне споживання продуктів харчування), у ході ігрової діяльності тощо» [1].

Варто зауважити, що важливим чинником забезпечення ефективності економічного виховання дітей дошкільного віку в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях вважається взаємодія закладу дошкільної освіти та сім'ї. Аналіз результатів досліджень свідчить, що сім'я є первинним інститутом економічної соціалізації особистості. За переконанням Т. Бабицької, сімейна економіка є первинним середовищем, що суттєво впливає на стиль економічної поведінки особистості. Незалежно від рівня матеріальної забезпеченості родини, для дитини вона є засобом забезпечення життєвого досвіду та захисту [2, с. 153].

Наголошуючи на тому, що ціннісні орієнтації дітей закладаються в сім'ї, Н. Кривошея акцентує, що виховання економічних якостей і навичок необхідно здійснювати у процесі взаємодії з батьками. Економічне виховання в сім'ї відбувається під час повсякденного обліку доходів і видатків, аналіз раціональності використання грошей, бережливе ставлення до продуктів харчування, шанобливе ставлення до результатів людської праці. Водночас, учена звертає увагу на те, що в організації економічного виховання необхідно зважати на факт наявності відмінностей у ціннісних орієнтаціях різних сімей. З огляду на це, необхідний такий педагогічний вплив, що сприятиме усвідомленню батьками різних життєвих фактів і явищ економічної галузі. Дослідниця вважає ефективним застосовувати таких форм педагогічного просвітництва, як: лекції, семінари-практикуми, тренінги, дні відкритих дверей, бюлетені, стенди, папки-пересувки, консультації, бесіди [9, с. 176].

Відтак, І. Ярита погоджується з тим, що в основі економічного виховання дітей має бути саме сімейна економіка, котра ознайомлює дітей з економічними категоріями на прикладі своєї родини. Вчена рекомендує використовувати різноманітні форми роботи педагога з батьками, зокрема, проводити тематичні батьківські збори, залучати їх до спільної з дітьми економічної діяльності в закладі дошкільної освіти дошкільному закладі [15, с. 99].

Важливо, що в дослідженнях Т. Подкаминської визначено завдання взаємодії в організації економічного виховання закладів дошкільної освіти та батьків. Автором визначено такі завдання як розвиток ініціативи батьків щодо спільного вирішення проблем економічного виховання дітей старшого дошкільного віку, поєднання родинного й громадського виховання, формування культури спілкування батьків із педагогами. Задля їх розв'язання вчена запропонувала конкретні форми роботи: консультації; «круглі столи», конференції; спільні заняття, відкриті покази; домашні завдання; батьківські збори; спільну діяльність (спочатку педагог із дітьми, потім дитина з батьками, потім батьки з педагогом); екскурсії, участь у спільних проектах, конкурсах, виставках; суботники та інші трудові акції; використання професійних якостей і знань батьків в організації гуртка з економічного виховання старших дошкільників. Вчена наголошує, що системність у підході до технології соціального партнерства забезпечує ефективність взаємодії вихователів із батьками, впливає на стиль спілкування батьків із дітьми, розуміння ними інтересів, потреб і можливостей власної дитини [12, с.7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, проблема економічного виховання дітей дошкільного віку займає важливе місце в сучасній теорії та практиці дошкільної освіти. При всій різноманітності досліджуваних питань маловивченими залишаються зміст, форми і методи економічної соціалізації дітей дошкільного віку та особливості формування їх ощадливості, культури споживання у взаємодії закладів дошкільної освіти і сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Актуальність проблеми економічної освіти дітей дошкільного віку// [https://e-ranok.com.ua /upload/ o134083u_ekonomika_demo.pdf](https://e-ranok.com.ua/upload/o134083u_ekonomika_demo.pdf).
2. Бабицкая Т. В. Отношения к деньгам в детском возрасте как аспект экономической социализации / Т. В. Бабицкая // Психология и экономика : тр. 2-й Всерос. конф. по эконом. психологии. Калуга, 2002. С. 153–155.
3. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Пирожено Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. К.: Видавництво, 2012. 26 с.
4. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш К. : Видавничий Дім "Слово", 2007. 408 с.

Розділ 1 Методологічні проблеми впровадження інформаційних технологій та інноваційних методик навчання в освітній процес

5. Галкина Л. Н. Формирование элементарных экономических знаний у детей старшего дошкольного возраста: автореф. дис. канд. пед. наук : [спец.] 13.00.07 «Теория и методика дошкольного образования» / Л. Н. Галкина; ЧГПУ. Челябинск, 1999. 25 с.
6. Грама Н. Г. Формування економічної грамотності у дітей дошкільного віку: монографія / Н. Г. Грама / Одеса, 1997. 216 с.
7. Григоренко Г. Щоб навчати, треба знати: методичні рекомендації з формування основ споживчої культури / Галина Григоренко, Раїса Жадан // Дошкільне виховання. 2013. № 8. С. 26–30.
8. Дудник Н.А. Економічна соціалізація дітей дошкільного віку: сутність поняття// http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_67/85.pdf.
9. Кривошея Н. Б. Ознакомление детей старшего дошкольного возраста с трудом взрослых как средство первоначального экономического воспитания дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Кривошея Неля Борисовна ; Славянский гос. пед. ун-т. Славянск, 1996. 216 с.
10. Лисенко Н.В., Кирста Н.Р. Педагогіка українського дошкілля Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 360 с.
11. Москаленко В. Соціальна психологія : підручник. / В.В. Москаленко Видання 2-ге, виправлене та доповнене К.: Центр учбової літератури, 2008. 688 с.
12. Подкаминська Т. В. Економічне виховання старших дошкільників / Т. В. Подкаминська // Наша шк. 2011. № 6. С. 6–9.
13. Реус Н.В. Економічне виховання молоді в історії педагогіки //Електронний ресурс http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_40/88.pdf.
14. Сазонова А. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. 13.00.08 – дошкільна педагогіка. Одеса. 2007. 19 с.
15. Ярита І. І. Інноваційні аспекти економічної освіти дошкільнят / І.І.Ярита // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки. Луганськ, 2012. № 22(257), ч. 4. С. 99–105.